

Danske historikere 1864-1940

Nogle studier til dansk historievidenskabs socialhistorie

Af Jens Chr. Manniche

De senere års opsving i historiografiske studier har væsentligst taget udgangspunkt i undersøgelser af historikernes videnskabs-teoretiske og ideologiske forudsætninger. Men der har også været yttret behov for at inddrage mere sociologiske aspekter i denne forskning. Universitetslektor, cand.mag. Jens Chr. Manniche gør her et første forsøg på dette. Efter en række overvejelser over begrebet »en historiker« kigges nærmere på de universitetsuddannede historikeres antal, studietid, sociale baggrund, senere erhverv og på kvindelige historikere i perioden 1864-1940. Endelig gøres et forsøg på at afgrænse et »videnskabeligt samfund« fra denne gruppe.

Dansk historiografi har indtil videre forholdsvis snævert beskæftiget sig med fagets »koryfæer« – vel ud fra en forestilling om, at det især var disse, der tegnede fagets profil både indadtil og udadtil. Dette arbejde har været vigtigt og udbytterigt. Men for at få et samlet billede af den faglige udvikling – og det må vel være et vigtigt sigte med det historiografiske arbejde – synes det nødvendigt at udvide undersøgelsesfeltet til andre end fagets professorer eller udøvere på dette niveau.

Inden for *Dansk Historiografisk Projektgruppe*¹ har man bl.a. ønsket at inddrage *institutionens* historie og dermed også at undersøge »personerne (deres antal og rekrutering) [og] deres samfundsmæssige placering ... når fagets historie skal beskrives« (Nyere dansk historieforskning I, 188). Inga Floto har i artiklen »De seneste års danske historiografiske debat« (Scandia 1981) peget på behovet for at se på de »bredere videnskabsinterne sociologiske problemer«. Hun tænker her »naturligvis på professionaliseringen af faget og den betydning denne fik både for fagets form og for prægningen af fagets udøvere«. Hun mener i den forbindelse, »at professionaliseringen *i sig selv* må have haft indflydelse på rekrutteringen af historikere«. Argumentet er, at det forhold, at faget som andre videnskaber bliver en levevej, med en *embedseksamen*, kan have tiltruk-

1. For en præsentation af dette projekt se Historisk Tidsskrift bd. 80, 1980, s. 608, samt Nyere dansk historieforskning bd. 1.

ket en ny »mennesketype«, den samvittighedsfulde embedsmand uden meget politisk engagement. Spørgsmålet er vel, hvordan man belægger denne interessante hypotese.

Men under alle omstændigheder er der peget på nogle vigtige historio-grafiske problemstillinger, og denne undersøgelse er et første forsøg på at gå ad denne vej. Dens sigte er at beskrive gruppen af videnskabeligt uddannede historikere i Danmark fra ca. 1865 og fremefter, dvs. fra det tidspunkt, hvor den almindelige professionaliseringsproces inden for videnskaberne slår igennem for faget histories vedkommende. Der kan dog være grund til først at gøre en række bemærkninger om afgrænsningen af den undersøgte gruppe.

Historikere – hvad er det?

I videnskabshistorien har begrebet »videnskabeligt samfund« spillet en vigtig rolle siden Thomas Kuhn. Den forestilling, at videnskab ikke er – eller i hvert fald ikke bare er – enkeltmandsværk, men at videnskabelig aktivitet i vid udstrækning er foregået og foregår inden for løsere eller fastere organiserede videnskabelige miljøer og institutioner, er ganske vist ikke opfundet af Kuhn. Men som han selv siger, er det »den intuitive idé om det videnskabelige samfund, som ligger til grund for mange ting« i hans bog om »*Videnskabens revolutioner*« (1962/da. udg. 1975), som jo har haft stor betydning for megen videnskabshistorie siden da, også historiografien.

Men hvad er da »et videnskabeligt samfund«? I sin efterskrift fra 1969 til 2. udg. redegør Kuhn lidt mere indgående for sin opfattelse.

Et videnskabeligt samfund består ud fra dette synspunkt af udøverne af et videnskabeligt specialområde. I et omfang uden lige har de fået ensartede uddannelser og indførelser i faget, undervejs har de tilegnet sig den samme faglitteratur og uddraget mange fælles belæringer af den. I almindelighed markerer grænserne for denne standard-litteratur grænserne for et videnskabeligt emne, og hvert videnskabeligt samfund har sædvanligvis sit eget emne. Der er skoler inden for videnskaberne, dvs. videnskabelige samfund, som nærmer sig det samme emne ud fra uforenelige synspunkter. Men de er langt sjældnere dér end på andre områder; de er altid i konkurrence; og deres konkurrence bliver som regel hurtigt afsluttet. Følgelig betragtes medlemmerne af et videnskabeligt samfund både af sig selv og af andre som de mennesker, der alene er ansvarlige for stræben efter en klasse af fælles mål – derunder uddannelsen af deres efterfølgere. Inden for sådanne grupper er kommunikationen forholdsvis fuldstændig og de faglige bedømmelser forholdsvis ensstemmige... (Kuhn 1975, 184).

»Videnskabeligt samfund« er således ikke noget klart afgrænset begreb. Overført på faget historie vil man kunne bruge det både om alle historikere og om forskellige videnskabelige traditioners eller skolers tilhængere. Birgitta Odén bruger det på en lidt anden måde i sin bog om »Lauritz Weibull och forskarsamhället« (1975). Her var det hendes hensigt »at belyse en banebrydende forskers relationer til det omgivende forskersamfund – dette begreb taget både i snæver mening som synonymt med universitetets institutionaliserede forskerverden og i vid mening som en samlingsterm for dem, som bærer tidens internationale, intellektuelle liv oppe« (a.a., 15). Her er der således tale om en smallere og bredere gruppe af – fortrinsvis – humanister.

Men under alle omstændigheder implicerer Kuhns beskrivelse en professionalisering, dvs. at medlemmerne af det videnskabelige samfund udøver en profession, som de vel at mærke igennem en ensartet uddannelse er optrænet til at udøve. Den svenske videnskabshistoriker Sven Eric Liedman formulerer det sådan: »Professionalisering: den proces hvorigennem en vis virksomhed bliver et eksklusivt erhverv, som forudsætter visse unikke kundskaber og færdigheder, som sædvanligvis også forudsætter en særlig erhvervsuddannelse« (1977 II,350).

For faget histories vedkommende må det vel betyde, at man har gennemgået en universitetsuddannelse som *historiker*, dvs. enten taget magisterkonferens eller skoleembedseksamen med historie som hovedfag. Men dette rejser umiddelbart nogle problemer: Gruppen af universitetsuddannede historikere vil omfatte både mere og mindre end den gruppe, der tegner faget videnskabeligt og viderefører de faglige normer. Mere, fordi naturligvis ikke alle fortsætter som »institutionaliserede« historikere, dvs. som folk, der professionelt lever af faget og på den måde betragtes som de egentlige og »rigtige« bærere og formidlere af videnskaben. Og mindre, fordi også folk uden denne uddannelse er i stand til at manifestere sig inden for faget eller leve af det (fx. Steenstrup, Rubin og i øvrigt en del arkivarer m.v.). Og man kunne nævne en række af velmeriterede professorer og andre fra andre fag end historie, som »erhvervs-mæssigt« beskæftigede sig med fortiden uden at have den professionelle uddannelse – kirkehistorikere, retshistorikere, økonomiske historikere, (natur)videnskabshistorikere etc. etc. Muligheden er med andre ord til stede for at ikke-professionelle er del af »det videnskabelige samfund« af historikere.

Men hvis man et øjeblik fastholder det bestemte uddannelseskraav som kvalificerende for medlemskab af dette »videnskabelige samfund«, kan man for det første rejse spørgsmålet om de »tavse«. Med andre ord, hvis

man aldrig har ydet et *skriftligt* bidrag til belysning af faglige problemer eller til historisk bevidsthedsdannelse, kan man så stadig siges at tilhøre »det videnskabelige samfund« – efter foreløbige undersøgelser synes dette at gælde 30-35% af de universitetsuddannede med procenten stigende i løbet af perioden 1870-1940. Eller skal man gå et skridt videre og stille bestemte krav til det, der er skrevet, før det kvalificerer til medlemskab af »samfundet«. Med andre ord, skal man forsøge nærmere at definere »videnskabeligt« samfund? Men hvad kvalificerer da et skriftligt arbejde som »videnskabeligt« – afhandlinger optaget i et fagligt tidsskrift, disputater, eller blot bøger og afhandlinger med et fagligt indhold? Selv om den faglige tradition vel har ment sig i stand til at sondre mellem »videnskab/forskning« og »populærvidenskab/historieskrivning« – om end måske uden at evne at ekspliciterer kriterierne nærmere, synes det næsten en umulig opgave at gennemføre en sådan sondring konsekvent. Men det kan på den anden side synes nødvendigt alligevel at forsøge, om det så kun kan blive skønsomt, hvis man vil prøve at afgrænse »det videnskabelige samfund« til dem, der faktisk producerede »videnskab«.

Der er således en række problemer forbundet med at afgrænse en undersøgelse af danske historikere til de universitetsuddannede. Når jeg alligevel har gjort det i denne preliminaire undersøgelse til belysning af sider af danske historikers socialhistorie, er det til en vis grad af bekvemlighedsgrunde – gruppen er let at operationalisere og skaffe sig oplysninger om. Men det kan også begrundes i det forhold, at det synes klart, at der i den faglige selvforståelse i hvert fald hos de »professionelle« er en klar tilbøjelighed til at vægte kravet om den »professionelle« uddannelse højt som grundlag for videnskabelig accept. Man kan blot henvise til Erslevs (og Steenstrups og i øvrigt flere andre professorer fra andre fags) – i øvrigt vist rimelige – nedsabling af amatøren L. Lund i 1890'erne, idet han bl.a. fremhævede, at Lund ikke besad nogle elementære kildekritiske færdigheder, som var blevet indbygget i uddannelsen i 1880'erne, og som derfor enhver uddannet historiker besad. Eller måske tydeligst hos Arup (i 1925): »Om historie og historieopfattelse tror alle sig endnu berettigede til at tale. Medens den, der aldrig nogensinde har gjort en medicinsk undersøgelse, heller ikke tror sig berettiget til at kritisere en mediciner, tror enhver, der aldrig nogensinde har gjort en historisk undersøgelse, sig berettiget til at kritisere en historiker. De forstår ikke, at historie nu virkelig er blevet en videnskab, at de, der har studeret denne videnskab, har ret til at tale, og at alle andre, der ikke har studeret den, har den pligt at høre efter« (DH III, 258).

Imidlertid har det danske historiske miljø traditionelt også omfattet en

stor gruppe mennesker, der uden at have en »professionel« uddannelse og uden i egentlig eller – måske bedre – traditionel forstand at tilhøre et snævrere defineret »videnskabeligt samfund«, så dog alligevel har været en vigtig del af udøverne af historisk virksomhed. Stadigvæk kan det være vanskeligt nærmere at definere, hvad en »historiker« er i denne sammenhæng. Der er imidlertid gjort et forsøg herpå, som kan fortjene opmærksomhed også ud fra en historiografisk betragtning, ikke mindst fordi der ved den lejlighed blev tilvejebragt »et historisk kildemateriale, der vil have værdi, når man engang skal behandle det mere folkelige historiske arbejde i dette århundrede ...«, med igangsætternes egne ord.

Der er tale om et projekt, som Dansk historisk Fællesforening iværksatte, og som resulterede i det biografiske opslagsværk »*Danske historikere 1965*« (red. af H.K. Kristensen, Knud Prange og Johan Hvidtfeldt (1966)). Redaktørerne gør i forordet opmærksom på vanskelighederne ved en afgrænsning af den kreds, der er tale om. Man besluttede, »at medtage alle danske, der har skrevet om historie eller som f.eks. gennem arkæologiske undersøgelser, organisationsvirksomhed o.l. har arbejdet med historie«. På den anden side var »nogle få avisartikler ikke ... tilstrækkeligt til at berettige til optagelse i værket, ej heller udgivelse af enkelte slægtshistoriske arbejder«. Alligevel havde man stadig afgrænsningsproblemer, og det endelige udvalg er blevet til i samarbejde med museer, lokalhistoriske arkiver, amtshistoriske samfund m.v. Man må vel antage, at resultatet er et dækkende billede af, hvad der med rimelighed kunne henregnes til aktiv historisk virksomhed i Danmark i 1965, selv om man ved gennembladning af bogen ind imellem kan studse over, hvad der henregnes til »historiker«.

Jeg har foretaget en lille undersøgelse af de 820 personer med henblik på deres uddannelsesmæssige baggrund (Tabel 1 – til det tekniske: hvor en person har flere uddannelser, er det den senest anførte, der er benyttet, medmindre en tidligere skulle være en »højere uddannelse« end en senere). Denne undersøgelse understreger for så vidt klart, at vil man tale bredt om danske historikere, så udgør de »professionelle« kun en forholdsvis lille del (godt 1/4), men dog stadig væk den største gruppe (se tabel). Men interessant er også, hvilke uddannelser, der iøvrigt er repræsenteret. Selv om der er tale om et bredt udsnit af befolkningen, er det dog påfaldende, hvor stor en vægt de højere uddannelser har, og her især de humanistisk/teologiske (mag. art., cand. mag., cand. theol.), der traditionelt alle dage har haft en historisk dimension af en eller anden art. Bemærkelsesværdigt er også skolelærerne, der udgør 1/8 af hele gruppen, mens det måske ikke er så bemærkelsesværdigt, at grupperne arbejds-

mand m.v. og husmor – grupper uden nogen form for uddannelse – tilsammen udgør 1%. Interessant er gruppen »selvlært«, som omfatter personer, der selv har skaffet sig kundskaber og indsigt gennem kurser af forskellig slag, herunder højskoleophold, universitetsophold uden formel eksamen og musik- og kunstvirksomhed uden egentlig eksamen; disse udgør 4%, hvilket – som fremgår – er mere end en lang række andre grupper. Iøvrigt overgår de fleste af de andre grupper til selvstudium.

Tabel 1. Danske historikere 1965 efter uddannelse

uddannelse	antal	%
cand. mag./mag. art. historie	219	26,7
cand. mag./mag.art. humaniora	139	17
heraf arkæologer	21	
cand. theol.	56	7
cand. jur./polit.	48	6
Anden højere uddannelse – i alt	71	8,7
heraf naturvidenskabelig uddannelse	14	
heraf læge, cand. pharm. mv.	21	
heraf civilingeniør m.v.	10	
heraf arkitekt, landinspektør	13	
heraf officer	13	
Mellemuddannelser	132	16
heraf lærer	102	
heraf bibliotekar	15	
heraf journalist	15	
Praktisk uddannelse	107	13
heraf landbrug m.v.	31	
heraf handel m.v.	34	
heraf håndværk m.v.	21	
heraf jernbane, politi	7	
heraf andre ¹	14	
Selvlært	34	4
Arbejdsmand m.v.	6	
Husmor	3	1
Mangler	5	0,6
I alt	820	100,0

1. kunstner, musiker, skibsfører, konservator

Undersøgelsen understreger nødvendigheden af at tænke uden for rammerne af de universitetsuddannede historikere, hvis man vil nå frem til et dækkende billede af beskæftigelsen med fortiden i Danmark. Men en bog som »Danske historikere 1965« peger samtidig på nødvendigheden af overvejelser omkring begrebet »en historiker«, hvis et af sigtemålene med et historiografisk projekt er en analyse af historikere og deres virksomhed bredt forstået og ikke blot de Tordenskjolds soldater, som vi så længe – med gode grunde – har været optagne af. Ligesåvel som en indkredsning af fænomenet »det videnskabelige samfund« kræver overvejelser over, hvad der kvalificerer til optagelse i dette ophøjede selskab.

Der er grund til at holde disse forbehold in mente over for det følgende, hvor de universitetsuddannede historikere skal underkastes en nærmere undersøgelse. Denne omfatter altså ikke alle »historikere«, hverken i en bred eller en snæver forstand. Ydermere må man være opmærksom på, at hvis man vil acceptere tanken om snævrere videnskabelige samfund eller videnskabelige traditioner (måske ligefrem »paradigmer«), der har normer og forestillinger, som kun deles af en del af alle faguddannede (– min egen »Den radikale historikertradition« (1981) er udtryk for en sådan opfattelse), så vil en undersøgelse af denne art heller ikke i noget videre omfang kunne gøre os klogere på disse traditioners samfundsmæssige baggrund.

Historikerne 1864-1940

Man har i den historiografiske forskning længe været temmelig uvidende om, hvor stor en personkreds det professionelle historikermiljø omfattede, for ikke at tale om hvilke sociale lag det rekrutteredes fra. Efterhånden som fagets »socialhistorie« i stigende grad er blevet opfattet som en vigtig side af forståelsen af fagets udvikling og samfundsmæssige funktion, har der været et åbenlyst behov for mere viden på disse felter.

Det er i lyset heraf, den følgende undersøgelse skal ses. Undersøgelsen indskrænker sig til at omfatte alle med en universitetseksamen i historie på konferens- eller hovedfagsniveau til og med 1940. Dette årstal er til en vis grad tilfældigt valgt som slutpunkt. Undersøgelsen kan ganske vist delvis siges at ligge i forlængelse af mine studier i den radikale historikertradition, som dækker stort set det samme tidsrum, men også arbejdsmæssige årsager (for at sige det eufemistisk) spiller ind.

Der kan dog gives en »eksamensmæssig« begrundelse for slutåret 1940. Med vintereksamen 1938/39 ophørte den to-fagsordning, der havde eksi-

steret siden 1924, og man vendte (for en periode) tilbage til en trefagsordning (hoved- og to bifag). Ved at medtage de tre følgende eksamens terminer får man i hvert fald klaring på, hvad denne ændring umiddelbart betød for kandidatproduktionen.

Undersøgelsesmateriale er endvidere i en række af delundersøgelserne opdelt i tre perioder: 1864-1904, 1905-24, 1925-40 – med henblik på at spore eventuelle forandringer over tid. Også denne opdeling er til en vis grad arbitrær. Den første skillelinie kan dog begrundes ud fra en antagelse om, at industrialiseringens gennembrud i 1890'erne omkring dette tidspunkt måske kunne begynde at vise sig i de færdiguddannedes sociale baggrund, og desuden at skolereformen af 1903 muligvis kan have spillet en rolle. Den anden skillelinie falder umiddelbart efter den omtalte studieordningsændring af 1924 og ved indledningen til en bemærkelsesværdig vækst i kandidattallet, hvilket kan begrunde dens hensigtsmæssighed.

De *problemstillinger*, der på det givne grundlag har kunnet behandles, er omfanget af gruppen af universitetsuddannede historikere, studietid, social baggrund, senere erhverv og kvindelige historikere. Endelig forsøges til slut at sige noget om tilknytning til et snævrere betragtet »videnskabeligt samfund« (i forlængelse af ovenstående betragtninger), bestående af dem, der gennem videnskabelige afhandlinger eller på anden måde tager del i videnskabens udvikling.

Materialet har først og fremmest været kandidatfortegnelserne i årbøgerne fra Københavns og Aarhus Universiteter og Magisterstaterne (1907, 1926, 1945, 1951 og 1962), suppleret med biografiske og bibliografiske oplysninger indhentet fra det almindelige håndbogsapparat.

a. Kandidatproduktionen

Frem til 1884 kunne man, hvis man ønskede at uddanne sig som specielt historiker kun gøre det ved at tage magisterkonferens i faget ved Københavns Universitet. Man kunne ganske vist tage den filologisk-historiske embedseksamen (cand. philol.), der indeholdt latin, græsk og historie (især om oldtiden), hvis man sigtede på en undervisningsstilling i de lærde skoler. Og det er også givet, at en del potentielle historikere tog denne eksamen (A. Heise er blot ét eksempel). Men det var ikke en speciel historikereksamen, og det er ikke muligt at skille evt. historikere fra de klassiske filologer. I denne undersøgelse er cand. philol.'erne derfor ladt ude af betragtning. Når 1864 er begyndelsestidspunkt skyldes det, at der tilsyneladende ikke fra 1849 (hvor denne ordning startede) til 1864 er bestået magistre i historie.

Efter 1884 kunne man tillige tage skoleembedseksamen med hovedfag

og to bifag, en eksamen som omgående blev den normale uddannelse for universitetuddannede historikere. (I en lang periode (til 1906) var latin iøvrigt altid det ene bifag blandt historikere.) Kravet til antallet af bifag ændredes senere flere gange. Fra sidste halvdel af 1910'erne kunne man med kristendomskundskab som bifag nøjes med dette ene, og i 1924 gennemførtes en egentlig to-fagsordning bl.a. begrundet i mangelen på gymnasielærere efter gymnasireformen i 1920, da en lang række private studenterkurser overtoges af staten. I 1934 vendte man imidlertid tilbage til en trefags-ordning. Man motiverede det med, at der ikke som i 1924 længere var mangel på kandidater, men tværtimod overproduktion, og anførte tillige, at der fra skoleside ønskedes en trefags-ordning, fordi det var nødvendigt at skaffe skolen frihed i valget af de mest egnede til embederne. Desuden antydede man, at 1924-ordningen var for let, den havde nemlig medført, at for mange ukvalificerede havde søgt studiet, og det havde resulteret i for høje dumpeprocenter (K.U. Aarbog 1933-34, 174 ff).

Der etableredes en overgangsperiode, således at vintereksamen 1938-39 var sidste ombæring med den gamle ordning. Det resulterede i en uhyre kraftig vækst i eksaminer og kandidatproduktion op til skæringsdatoen og et drastisk fald derefter: Fakultetet havde ved vinterterminen 1938-39 100 kandidater til eksamen, hvoraf 66 bestod, ved sommerekksamen 1939 var tallene henholdsvis 7 og 2 og ved den følgende vintereksamen 1 kandidat, der bestod! Der blev produceret 21 cand. mag.'er med historie som hovedfag i januar 1939, ved de følgende eksaminer mellem 0 og 2.

Den nye trefagsordning fungerede altså som en effektiv bremse på kandidatproduktionen, i hvert fald på kort sigt, men havde iøvrigt allerede (formentlig i kombination med de svigtende fremtidsudsigter) haft sin virkning på studentertilgangen til faget historie. Ifølge en opgørelse fra 1932 havde faget i 1880'erne haft højst 20-30 studerende, i 1913 var tallet 66, mens det i 1931-32 var vokset til 211 (hvoraf 198 var hovedfagsstuderende). Dette tal sank jævnt gennem 30'erne, således at der i 1939-40 var 97 hovedfagsstuderende. Samtidig var der imidlertid sket en kraftig vækst i antallet af konferensstuderende (fra 9 i 1933-34 til 27 i 1939-40), hvilket man tilskrev trefagsordningen af 1934. Man frygtede, at den vanskeligere cand.mag.-ordning ville bringe uegnede ind i konferensstudiet og gennemførte derfor en ændring af dette i 1940 med flere eksaminer med henblik på tidligere udskillelse af uegnede (K.U. Aarbog, 1934-35, 79 & 1940-41, 208 ff).

I øvrigt var antallet af uddannede magistre faldet kraftigt med den

»lette« 1924-ordning, som det fremgår af nedenstående opgørelse over forholdet mellem cand.mag.'er og mag.art.'er (tabel 2):

Tabel 2. Forholdet mellem uddannelserne

	1	2	3
1885-1904	80	15	19
1905-1924	90	17	19
1924-1940	236	16	7

1. mag. art.'er & cand. mag.'er m. historie som hovedfag

2. mag. art.'er

3. 2 i % af 1

Produktionen af universitetsuddannede historikere i perioden 1864-1940 fremgår af nedenstående tabel (tabel 3). Den første cand. mag. (Johan Ottosen) er fra 1885.

Tabel 3. Uddannede historikere 1864-1940

	1	2	3
1864-69	10		10
1870-74	8		18
1875-79	4	1	21
1880-84	1	1	22
1885-89	8	1	30
1890-94	25	2	54
1895-99	30	3	83
1900-04	17	16 ¹	87
1905-09	14	19	98
1910-14	24	21	120
1915-19	19	25	135
1920-24	33	36 ²	157
1925-29	56	48	201
1930-34	81	54	276
1935-40	99	73	356
I alt	429		

1. Færdige kandidater (mag. art. & cand. mag.)

2. Akkumuleret oversigt over dødsfald. 8 mag. art'er fra perioden 1864-75 har ikke kunnet opdrives. De må antagelig være døde før 1907 og er rent arbitrært trukket ud fra og med 1900 (note 1). Døde mellem 1907 og 1926 er på samme måde trukket ud fra 1920 (note 2)

3. Akkumuleret oversigt over levende historikere

Tabellen fremviser en kraftig vækst fra o. 1890, et fænomen, der givetvis må ses i sammenhæng med indførelsen af skoleembedseksamen i 1884. Før den tid kan som sagt muligvis cand.philol.-titlen skjule en del historikere, og den kraftige vækst bør således måske ikke overvurderes. På den anden side er den dog et klart udtryk for specialiserings- og professionaliseringstendensen inden for faget her ved århundredets slutning og noget faget deler med andre humanistiske fag. Stigningen falder iøvrigt sammen med en generel stigning i kandidatproduktionen ved alle universitetsuddannelser i 1890'erne. (Derimod modsvares en stærk stigning i studentertallet efter 1905 ikke af en tilsvarende senere kraftig stigning i kandidattallet.) Stigningen i 1890'erne for historikernes vedkommende er dog kraftigere end den gennemsnitlige stigning for kandidater som helhed (jf. Warming, 583 f).

Efter den første udladning følger så en mindre nedgang, men fra begyndelsen af 1920'erne starter et nyt boom, der ganske vist i sin begyndelse ikke kan have noget at gøre med den lettere studieordning af 1924 eller de stærkt forbedrede stillingsmuligheder efter 1920, men som givetvis får det. Fra 1927 overstiger den årlige kandidatproduktion 10 om året (med en enkelt undtagelse, 1931) og ligger derefter stort set på 15-20 årligt. Den første Aarhus-kandidat er fra 1935, men antallet af disse overstiger iøvrigt ikke 3 årligt i perioden.

Den akkumulerede oversigt giver et tal for de til en bestemt periode levende uddannede historikere og dermed et vist begreb om historikermiljøets størrelse (eller lidenhed).

b. Studietid

På grundlag af materialet har det også været muligt at undersøge studietidens længde i perioden, forstået som den tid, der er gået mellem studentereksamen og kandidateksamen. Det er klart, at dette i princippet forudsætter, at man går direkte fra studentereksamen ind på universitetet, og det er lige så klart, at ikke alle opfylder denne forudsætning – de fleste meget lange studietider er netop et udtryk herfor. På den anden side tyder alt på, at det altovervejende flertal opfylder den førstnævnte forudsætning.

Tabellen viser, at den »normale« studietid gennem hele perioden ligger omkring 6½-7 år, men som helhed sker der en studietidsforlængelse på ca. et år efter århundredeskiftet, og den »lette« 1924-ordning retter kun delvis op på dette.

Tabel 4. Studietidslængder (i %)

	1864-1904	1905-24	1925-40
5 år og derunder	9	1	3
5½-6 år	26	11	20
6½-7 år	36	36	30
7½-8 år	14	27	23
8½-9 år	6	9	11
9½-10 år	4	8	6
over 10 år	6	9	8
I alt	100	100	100
N	103	90	236

c. Social baggrund

På grundlag af Magisterstaternes oplysninger om fædres stilling er det muligt at lave en oversigt over historikernes sociale baggrund. Det er klart, at det kan skabe nogle kildekritiske vanskeligheder – har de gode magistre ligget under for en honnet ambition, når de skulle angive faders stilling, er den korrekt angivet, og hvilke problemer rejser det, hvis der forskellige steder angives forskellige stillinger? Man må vel desuden antage, at den stilling, der angives, er stillingen på daværende tidspunkt, og den behøver ikke nødvendigvis at være den samme som under kandidatarens opvækst. Dette kan selvfølgelig rejse problemer, når det er den sociale baggrund man gerne vil have fat i. Trods disse metodiske problemer har jeg dog ment, at materialet er brugbart; de forholdsvis få problemer, der har været, er søgt løst bl.a. ved hjælp af kontrolmaterialet, og de få tilfælde, hvor en løsning er fundet på et ret arbitrært grundlag, kan næppe forvride undersøgelsen som helhed.

Et betydeligt større problem har derimod været den sociale eller miljømæssige kategorisering af fædrenes stillingsbetegnelser. Undersøgelser af danske akademikers sociale rekrutering er foreløbig meget sparsomme (se Snedevig, E. J. Hansen, Christensen & Sørensen). På den anden side findes der efterhånden en del undersøgelser af forskellige grupper bl.a. med henblik på social baggrund (foruden de nedennævnte se E.J. Hansen og Djursaa). Det væsentligste problem i den slags undersøgelser er uden tvivl, hvorledes de mange stillingsbetegnelser kan kategoriseres på en hensigtsmæssig og meningsfyldt måde, så man kan få noget at vide om det miljø, der udgør den sociale baggrund for den pågældende gruppe.

Hovedparten af de nyere undersøgelser af denne type har med hensyn til metode taget udgangspunkt i Kaare Svalastogas undersøgelser fra midten af 1950'erne om prestige, klasse og mobilitet (Svalastoga 1959, jf. Svalastoga & Wolf 1969 og Erik Manniche 1970), hvor han på baggrund af en interviewundersøgelse har placeret 75 stillingskategorier i forhold til hinanden efter prestige og indplaceret dem i 9 statuslag. Den enkelte stillings placering er udtryk for »folks« opfattelse af den status, stillingsindehaveren har i forhold til andre stillingsbetegnelser snarere end den siger noget om social placering i forhold til økonomisk magt eller formåen eller andre om jeg så må sige objektive kriterier.

Fordelen ved at benytte Svalastogas metode ville være, at det ville muliggøre sammenligning med andre tilsvarende undersøgelser. På den anden side er metoden dog efter min mening ikke så let håndterlig, som den udbredte brug af den kunne få én til at tro (og de pågældende undersøgelser giver ikke anvisning på, hvordan forskellige problemer er løst).

I Svalastogas oprindelige undersøgelse indgik ud over stillingsbetegnelse også uddannelse og antal af underordnede som kriterier for stratificeringen. I det her anvendte materiale er uddannelse som regel kun oplyst, når faderen er akademiker (eller lærer), mens antal underordnede aldrig er oplyst (og dette er af betydning ikke mindst, når der er tale om selvstændige næringsdrivende). Der bliver derfor en del usikkerhedsmomenter med hensyn til korrekt indplacering af en række stillingskategorier. Hertil kommer, at skemaet er udarbejdet og altså har gyldighed i midten af 1950'erne, hvilket rejser spørgsmålet om dets værdi 50-80 år tidligere (selv om andre udenlandske undersøgelser kunne tyde på ret langsomme forandringer i opfattelsen af social prestige, jf. Rishøj, 64f).

Og endelig – men selvfølgelig mindre betydningsfuldt – forekommer visse placeringer i Svalastoga-skemaet ud fra en commonsense betragtning problematiske: er f.eks. gårdejeren socialt lavere placeret end skolelæreren, er grosserereren og fabrikanten lavere end sekretæren i ministeriet, eller viktualiehandleren lavere end bagermesteren?

Svalastogas metode har derfor ikke forekommet mig særlig anvendelig i denne undersøgelse, og jeg har i stedet valgt at benytte mig af en kategorisering udarbejdet af P. Sloth Carlsen i forbindelse med en undersøgelse af »afstammingsmiljø« for personkredsen i Kraks Blå Bog 1970 (Sloth Carlsen 1974 og 1981), bl.a. fordi de oplysninger hans undersøgelse baserer sig på ikke nævneværdigt adskiller sig fra nærværende undersøgelser. Disse afstammingsmiljøgrupper siger ganske vist nok mindre om den sociale placering end Svalastogas strata, men angiver på den anden

side nok tydeligere miljøets karakter, hvilket formentlig er nok så afgørende for valg af uddannelse. Dertil kommer, at det har vist sig at rejse betydeligt færre tvivlstilfælde end andre kategoriseringer, og endelig forekommer det umiddelbart at være mindre udsat for, at ændrede sociale normer kan rejse tvivl om kategoriseringernes holdbarhed end Svalastogas.

Sloth Carlsen opererer med følgende 22 »afstammingsmiljøgrupper«:

1. *Kunstnerisk betonet skabende miljø* (kunstudøvere i videste forstand inden for alle kunstarter, også kunsthåndværk, og journalistiske og pressemæssige udøvere).
2. *Ledende offentlig administrationsmiljø* (øvrighedens og domsmyndighedens først og fremmest akademiske personel, men ikke akademiske lærere m.v. (gruppe 7) eller tekniske ledere (gr. 8), ej heller advokater (5), præster (3), læger (4) eller militære (11)).
3. *Kirkeligt religiøst miljø* (teologer i folkekirken og andre religiøse samfunds præster og ledere).
4. *Medicinsk-hygiejnisk miljø* (læger, tandlæger, dyrlæger uanset off. eller privat position).
5. *Advokatmiljø* (sagførere (men ikke jurister i administration (2)), tillige revisorer, der antages at have stort set ensartet funktion og miljø).
6. Udgår
7. *Akademisk lærermiljø* (gymnasier og højere læreanstalter, dog ikke gr. 4 & 8. Tillige arkiv-, biblioteks- og museumsfolk med tilsvarende højere teoretisk uddannelse).
8. *Teknisk ledermiljø* (ingeniører, arkitekter, konstruktører, ledende maskinmestre o.l., samt landinspektører, forstfolk, forsk. landbrugskandidater, farmaceuter, mejeribestyrere m.v.).
9. *Folkeskolemiljø* (seminarieuddannede lærere ved folkeskole og folkehøjskole, samt lærere ved landbrugs- og efterskoler).
10. *Underofficersmiljø*.
11. *Officersmiljø*.
12. *Privat ledermiljø og ledende funktionærmiljø* (erhvervenes afdelings- og kontorledere, prokurister, hovedkasserere o.l. samt handelsflådens officersstab).
13. *Andet privat funktionærmiljø* (det private erhvervs kontor- og butikspersonel, fabriksmestre m.m.).
14. *Alment offentlig tjenestemandsmiljø* (betjentgrader (politi, retsvæsen, jernbanevæsen) samt mere underordnet personel i stat og kommune og i koncessionerede virksomheder (telefon, luftfart m.v.)).
15. *Almen bynæringsmiljø* (detailhandel, selvstændige håndværkere, vognmænd, restauratører, selvstændige fiskere).
16. *Større selvstændigt bynæringsmiljø* (storhandelsgrossererere o.l., fabrikanter, skibsredere, vekselerere. Tillige direktører, underdirektører i større private virksomheder).
17. *Gårdejermiljø* (gårdbesiddere, gårdforpagtere, fæstere, sognefogeder).
18. *Proprietærmiljø*.

19. *Godsejermiljø* (også godsbestyrere og godsledere).
20. *Byarbejdermiljø* (håndværkere (dvs. alle ikke-mestre), arbejdere og arbejdsmandsgrupper i byerhverv).
21. *Husmandsmiljø* (statshusmænd, private husmænd, boelsmænd samt selvstændige landgartnere (byggartnere gr. 15)).
22. *Landarbejdermiljø* (fast og løs medhjælp i landbrug, skovbrug og gartnere, ikke-selvstændige fiskere).
23. *Restgruppen*.

Sloth Carlsens klassificering kan iøvrigt uden større vanskelighed »oversættes« til en klassificering anvendt af Annelise Snedevig i en stikprøveundersøgelse af danske lægers sociale baggrund (Snedevig)¹. Herved bliver der dels nogle færre kategorier at arbejde med, hvilket er praktisk, og dels åbnes der mulighed for at sammenligne to danske akademikergrupperes rekruteringsgrundlag.

For om muligt at konstatere ændringer i historikernes sociale baggrund, er der som nævnt foretaget en deling i tre grupper – 1864-1904, 1905-24, 1925-40 (se tabel 5).

1. Snedevigs kategorier fremgår af tabel 7. Sloth Carlsens (PSC) kategorier er mekanisk oversat til Snedevigs (AS) således:

AS 1 = PSC 2, 3, 4, 5, 7

AS 2 = PSC 16, 19

AS 3 = PSC 1, 9

AS 4 = PSC 8, 11, 12

AS 5 = PSC 17, 18

AS 6 = PSC 21

AS 7 = PSC 15

AS 8 = PSC 10, 13, 14

AS 9 = PSC 20

AS 10 = PSC 22

Oversættelsen er ikke ganske uproblematisk. F.eks. er visse overordnede inden for post- og jernbanevæsen hos Sloth Carlsen anbragt i gr. 14, dvs. gr. 8 hos Snedevig, hvor de nok snarere burde være i gr. 4. Andre tilsvarende problemer kunne påpeges. Det drejer sig dog altid om ret få personer og har næppe afgørende betydning med hensyn til at vise tendenser.

Tabel 5. Historikernes miljømæssige baggrund

Afstammings- miljøgruppe	kandidatår		
	1864-1904	1905-24	1924-40
1	2	2	8
2	4	2	6
3	19	9	22
4	5	4	8
5	4	–	6
7	8	8	18
8	2	4	18
9	7	14	24
10	1	1	–
11	2	1	2
12	2	3	4
13	1	2	6
14	2	2	18
15	9	7	32
16	6	6	10
17	15	16	30
18	2	3	1
19	1	1	1
20	1	2	10
21	–	–	7
22	–	2	1
23	1	–	–
uoplyst	9	1	4
I alt	103	90	236

Da tallene i mange tilfælde er så små, at det næppe giver mening at regne med procenter, er det de reelle tal, der anføres. Det giver lidt vanskeligheder med sammenligninger især m.h.t. den sidste periode. Men man kan dog hæfte sig ved visse ting. Præstebørn udgør en meget væsentlig del i den første periode (gr. 3), men deres betydning halveres derefter. Der sker en kraftig stigning for børn fra »teknisk ledermiljø« (gr. 8), et klart udtryk for industrialiseringens betydning. Ligeledes er stigningen allerede i den anden periode af kandidater med rod i folkeskolemiljø (gr. 9) værd at bemærke. Den kraftige stigning også inden for grupperne »alment offentlig tjenestemandsmiljø« (14), »alment bynæringsmiljø« (15)

og »byarbejdermiljø« (20) er vel både et udtryk for byerhvervenes stigende betydning og for en vis demokratisering af uddannelserne. Endelig er der grund til at hæfte sig ved gårdejerbørnenes ganske solide placering (gr. 17) gennem hele tidsrummet (men med et ikke ubetydeligt relativt fald i sidste periode) – totalt er der tale om klart den største gruppe af danske historikere.

Et andet mål for den ovennævnte demokratisering af uddannelsen kunne være, at den i stadig mindre grad blev et anliggende for akademikerbørn:

Tabel 6. Historikeres akademiske baggrund (i %)

Faders uddannelse	kandidatår		
	1864-1904	1905-24	1925-40
Akademiker	41	33	30
Ikke-akademiker	50	66	69
Uoplyst	9	1	1
I alt	100	100	100
N	103	90	236

På den anden side er det dog selvfølgelig påfaldende – om end ikke overraskende – i hvor høj grad historikere, som formentlig andre akademikere, har deres baggrund i akademiske og/eller bedrestillede miljøer. Ved at anvende Snedevigs kategorisering, jf. ovenfor, kan man få et lidt klarere billede af dette (se tabel 7).

Tabellerne viser tydeligt nok, at historikerne med få undtagelser tilhører et intellektuelt embeds- og professionsborgerskab, det egentlige småborgerskab eller det kapitalejende borgerskab. De stammer for den overvejende dels vedkommende fra hjem, hvor faderen i vid udstrækning er sin egen herre, eller i det mindste i kraft af uddannelse og stilling har en vis indflydelse, er »finere« (underviserne). Funktionærer og arbejdere i det private erhverv udgør i starten et helt underordnet mindretal, men får dog en lidt øget betydning i den sidste periode.

Tabel 7. Historikernes sociale baggrund (i %)

Faders erhverv	kandidatår		
	1864-1904	1905-24	1925-40
1. Akademisk erhverv	39	26	25
2. Direktør, godsejer o.l.	7	8	5
3. Skolelærer, kunstner o.l.	9	18	14
4. Overordnet ikke-akademisk funktionær & tjenestemand	6	9	10
5. Gårdejer, proprietær m.v.	17	21	14
6. Husmand, boelsmand m.v.	–	–	3
7. Mindre selvstændig næringsdrivende	9	8	14
8. Underordnet kontor/butik	5	5	10
9. Arbejder (faglært/ufagl.)	1	2	4
10. Landarbejdere o.l.	–	2	0
Uoplyst	9	1	–
I alt	100	100	100
N	103	90	236

Det er fristende at mene, at de her beskrevne forhold i det mindste giver en del af forklaringen på dansk historievitenskabs deling i en konservativ og socialliberal tradition, men praktisk taget uden nogen marxistisk tradition. Præcis de her konstaterede grupper betragtes normalt som (en væsentlig del af) det sociale grundlag for disse ideologier. Ligeledes synes »gårdmandslinien i dansk historieskrivning« (Kjærgaard 1979) delvis at kunne forklares på denne baggrund. Men man skal selvfølgelig ikke være blind for en række af disse intellektuelles evne til at frigøre sig fra holdningerne i det miljø, de er vokset op i, og det er derfor et åbent spørgsmål, hvor stor historiografisk forklaringskraft, historikernes sociale og miljømæssige baggrund har.

Afslutningsvis kan en kort sammenligning med dansk lægers sociale baggrund (undersøgt af Snedevig) foretages. Tallene er ganske vist ikke fuldt sammenlignelige, idet lægeundersøgelsen opererer med en anden årstalsinddeling, men det synes dog alligevel rimeligt at gøre forsøget (tabel 8).

Tabel 8. Historikeres og lægers sociale baggrund (i %)¹

Faders erhverv	kandidatår			
	læger 1898-1927	historikere 1905-24	læger 1928-37	historikere 1925-40
1	33	26	32	25
2	13	8	10	5
3	9	18	15	14
4	16	9	14	10
5	9	21	11	14
6	1	–	1	3
7	14	8	10	14
8	2	5	3	10
9	3	2	4	4
10	–	2	–	0
Uoplyst	–	1	–	–
I alt	100	100	100	100
N	158	90	147	236

1. Snedevig har i sine tabeller kønsopdelt materialet. Hendes %-tal er omregnet til absolute tal, mænd og kvinder lagt sammen og derefter beregnet som %-tal igen.

For lægernes vedkommende sker der ikke de store ændringer mellem de to perioder. Man noterer en stigning i gruppen »skolelærere, kunstnere m.v.« (3) og et fald i »mindre selvstændige næringsdrivende« (7), men ellers er forandringerne ubetydelige. Mellem læger og historikere er der derimod visse markante forskelle, og generelt må man sige, at læger har en højere social baggrund end historikere. Både i gruppe 1, 2 og 4 er der markant flere lægefædre end historikerfædre i begge sammenligningsperioder. Omvendt er der betydelig flere historikere fra skolelærer/kunstner-, gårdejer- og underordnet personale-miljøer i den første sammenligningsperiode, mens der er sket en vis udligning for de to førstnævnte grupper vedkommende i den anden periode. Her noteres også et skifte i andelen af kandidater udgået fra »mindre selvstændige næringsdrivende« for de to uddannelsers vedkommende.

Selv om hovedparten af kandidater inden for de to uddannelser således kommer fra formentlig ganske velsituerede miljøer, er der således alligevel nogle ikke uinteressante forskelle i rekruteringsgrundlaget for læger og historikere i den her behandlede periode.

d. Historikeres job

Historikeruddannelsen førte generelt sagt i praksis, dvs. som levebrød, to steder hen. Enten blev man en slags historiens »forvalter« eller også en historiens »formidler«. Sagt mere præcist: enten endte man som universitetsforsker/arkivar/museumsansat/videnskabelig bibliotekar eller også som underviser/skribent. Der er kun ganske få undtagelser herfra, og nogle af disse kunne – i hvert fald delvis – placeres i en af de to grupper.

Tabel 9. *Historikeres erhverv (i %)*

ansættelsesform	kandidatår		
	1864-1904	1905-24	1925-40
1. Universitet m.v.	5	2	6
2. Arkiv/museum/videnskabeligt bibliotek m.v.	23	23	17
3. Gymnasium/seminarium m.v.	30	50	53
4. Kommuneskole/realskole mv.	13	3	6
5. Højskole	1	3	1
6. Handelskole/officersskole m.v.	4	2	2
7. Alm. bibliotek	1	2	2
8. Journalist/forfatter	7	6	2
9. Andet ¹	8	7	10
Uoplyst	9	1	2
I alt	100	100	100
N	103	90	236

1. lærer/journalist/forfatter; vicekonsul; lærer/forfatter; forsikringsdirektør/politiker; politiker/skribent; husmor; præst; missionsselskabssekretær; Folkeforbundsansat; stenograf; missionær; avisarkivar; professor/generalkonsul; arkivar/direktør; forsikringsvæsen; landmand; sygekasseforretningsfører; leksikonredaktionssekretær; stiftelsesforstanderinde; fængselsinspektør; blindeinstitutansat; klasselotterikollektør; forlagschef; generalsekretar Nordisk Råd; (NB. en række af disse betegnelser dækker over flere personer).

Tabel 9 er i princippet opstillet efter den enkeltes slutstilling. Det er klart, at det giver visse problemer. For det første er mange gået gennem forskellige slags stillinger, før de ender et bestemt sted; f.eks. er det ikke ualmindeligt, at man prøver forskellige undervisningsformer, før man ender i lærd skole/gymnasium eller på arkiv eller tilsvarende. For det

andet er der enkelte, som i grunden ikke entydigt kan placeres i dette skema; nogle af disse er anført i gruppe »Andet« (og i noten er anført de stillingsbetegnelser dette dækker over), nogle ganske få er placeret skønmæssigt efter det tilsyneladende hovederhverv. Det bør også bemærkes, at mange, især undervisere, har bijobs ved siden af deres hovedstilling, især som undervisere i andre skoleformer end lærde skoler/gymnasier. Undervisning på flere skoler/ institutioner er iøvrigt meget almindeligt, inden man ender i »livsstillingen«, især i første del af perioden.

Tabellen er altså ikke udtryk for et tværsnit af historikeres erhverv på et bestemt tidspunkt, men derimod et overblik over, hvilke erhverv kandidater fra bestemte perioder før eller senere endte i. Den viser klart – som det også måtte forventes, eksamens sigte taget i betragtning (skoleembedseksamen) – at hovedparten af historikere ender som undervisere på gymnasieniveau eller tilsvarende. Der sker, som det fremgår, en meget væsentlig stigning i denne gruppe blandt kandidater uddannet efter 1905.

Gymnasiet er herefter markant det vigtigste beskæftigelsesområde for historikere. Forklaringen er formentlig bl.a., at før 1905 er muligheden for arbejde i de lærde skoler o.l. ikke så gode, hvorfor det var nødvendigt at skaffe sig arbejde på anden vis, hvilket f.eks. det relativt store tal ansat i real- og kommuneskole vidner om. Desuden var de videnskabelige institutioner i en opbygningsfase og kunne derfor i de to første perioder aftage relativt flere kandidater end senere. Endelig kan man også mærke sig faldet i antallet af dem, der på en eller anden måde lever af deres pen.

Skolereformen i 1903 har givetvis øget mulighederne i gymnasiet og dermed antallet af dem, der ender der, men først og fremmest ændringerne for gymnasiets vedkommende i 1920, da en lang række private kurser blev overtaget af staten, har haft betydning i denne sammenhæng.

Med henblik på det tidligere strejfede problem omkring »det videnskabelige samfund« – som jeg senere skal vende tilbage til – kunne man, som nævnt ovenfor, opdele i to hovedgrupper, »forvaltere« og »formidlere« af historien, hvor »forvalterne« måske kan antages at tilhøre en snævrere gruppe af egentlige »videnskabsmænd« (hovedparten af dem er i hvert fald kendte navne i dansk historievidenskab (tabel 10)):

Tabel 10. Historikeres erhverv (i %)

	kandidatår		
	1864-1904	1905-24	1925-40
»Forvaltere«	28	26	24
»Formidlere«	59	67	67
Andre	4	7	7
Uoplyst	9	1	2
I alt	100	100	100
N	103	90	236

Denne tabel udviser et lille fald m.h.t. »forvalterne« og en stigning m.h.t. »formidlerne« fra første til anden periode (med mindre de »uoplyste« i virkeligheden dækker over »formidlere«) og derefter en stabilisering. Ligeledes sker der en stigning for gruppen »andre«, men den store lighed mellem kandidaterne fra anden og tredje periode er påfaldende.

e. Kvindelige historikere

Det er naturligvis velkendt, at kvindelige akademikere først dukkede op i slutningen af forrige århundrede, og at deres andel i kandidattallet ligeledes derefter var yderst begrænset.

Tabel 11. Kvindelige historikere 1887-1940

1887-89	1
1890-94	2
1895-99	2
1900-04	3
1905-09	2
1910-14	7
1915-19	2
1920-24	7
1925-29	8
1930-34	9
1935-40	20
I alt	63 (15% af samtlige kandidater)
1887-1904:	ialt 8 (8% af samtlige før 1904)
1905-1924:	ialt 18 (20% af samtlige)
1925-1940:	ialt 37 (16% af samtlige)

Tabel 11 bør sammenholdes med tabel 3. Den procentvise andel af kvindelige historikere stiger således stærkt især efter 1910 (og især i femåret 1910-14), men stabiliseres hurtigt på ca. 10-20% af kandidatproduktionen.

Hvad den sociale baggrund angår er antallet for lille til at drage viderekækkende konklusioner. En fordeling på P. Sloth Carlsens 22 kategorier bliver næsten meningsløs – i intet tilfælde overstiger antallet i nogen kategori inden for de tre tidsperioder 5 personer. Mest interessant er den næsten totale mangel på gårdejerdøtre og en vis overvægt af grossererdøtre. En tabel svarende til tabel 7 giver lidt bedre muligheder for at sammenligne de kvindelige historikere med gruppen som helhed (selv om der p.g.a. de små tal må tages alle mulige forbehold over for %-tallene):

Tabel 12. Kvindelige historikers sociale baggrund (i %)

Faders erhverv (jfr. tabel 7)	kandidatår		
	1887-1904	1905-24	1925-40
1.	25	33	38
2.	38	22	14
3.	13	11	3
4.	–	6	14
5.	–	6	8
6.	–	–	–
7.	13	6	5
8.	13	11	19
9.	–	6	–
10.	–	–	–
I alt	100	100	100
N	8	18	37

Der er i denne tabel nogle interessante modsatrettede tendenser i forhold til tabel 7. Andelen af døtre fra akademiske erhverv er stigende, mens andelen af direktør- og godsejerdøtre omvendt er faldende. Desuden er faldet i gruppe 3 (skolelærere, kunstnere) relativt stort, men her er der tale om ganske få personer, så der kan næppe bygges noget herpå. Stigningen i gr. 8 (underordnet kontor- og butikspersonale) er parallel med gruppen som helhed, men på et noget højere niveau.

Tabel 13. Kvindelige historikers akademiske baggrund (i %)

Faders uddannelse	kandidatår		
	1887-1904	1905-24	1925-40
akademiker	38	39	43
ikke-akademiker	63	61	57
I alt	100	100	100
N	8	18	37

Sammenholder man i øvrigt med fordelingen på akademisk/ikke-akademisk baggrund (tabel 13), må det nok generelt konstateres, at kvindelige historikere kommer fra mere læsevante og bedre stillede miljøer end gruppen som helhed, og dermed også end deres mandlige studiekammerater. Hvilket formentlig først og fremmest illustrerer, hvor vanskeligt det var for kvinder fra lidt lavere sociale lag at skaffe sig en akademisk uddannelse, især i betragtning af, at de små tal i det hele taget understreger kvindernes vanskeligheder overhovedet ved at få en sådan uddannelse.

Tabel 14. Kvindelige historikers erhverv (i %)

ansættelsesform	kandidatår		
	1887-1904	1905-24	1925-40
1. Universitet m.v.	–	6	–
2. Arkiv/museum/videnskabeligt bibliotek m.v.	38	17	–
3. Gymnasium/seminarium m.v.	25	44	54
4. Kommuneskole/realsk. m.v.	–	6	5
5. Højskole	–	–	–
6. Handelsskole m.v.	–	6	3
7. Alm. bibliotek	–	6	3
8. Journalist/forfatter	13	–	3
9. Andet ¹	25	17	24
Uoplyst	–	–	–
I alt	100	100	100
N	8	18	37

1. Hovedparten af disse indgik ægteskab og opgives uden erhverv.

Den færdigtuddannede kvindelige historiker blev i altovervejende grad gymnasieunderviser. Forbløffende få – i betragtning af hvor sejlivet det traditionelle kønsrollemønster har været – endte i ægtestand uden erhverv (men nogle gifte synes dog at være gået på en eller anden form for deltid eller i perioder at have været uden erhverv). Det er iøvrigt for så vidt interessant, at ingen kvinder af kandidatårgangene 1925-40 ender i egentligt videnskabelige stillinger, mens det dog tidligere ikke var ganske ualmindeligt (men de små tal bør dog stadig holdes in mente).

f. Det videnskabelige samfund

Denne undersøgelse startede med at tage udgangspunkt i Kuhns begreb om »det videnskabelige samfund«. Jeg skal her afslutningsvis forsøge mig med en nærmere afgrænsning af det »videnskabelige samfund« blandt de universitetsuddannede historikere, der vel må kunne betragtes som en slags fagets spydspids – selv om vi stadig bør betænke, at flere end disse må antages at tilhøre *fagets* »videnskabelige samfund«.

Hovedproblemet er kriterierne for en sådan nærmere indkredsning. En nærliggende metode er at gå ud fra skriftlige arbejder. Her viser det sig imidlertid hurtigt (bl.a. ved brug af Dansk Historisk Bibliografi), at ganske mange historikere har skrevet om historiske emner. Men på den anden side også, at ganske mange af disse arbejder næppe ville kunne kaldes »videnskabelige« i nogen gængs forstand af ordet. Jeg har derfor *valgt* at anlægge de følgende kriterier for medlemskab af det »videnskabelige samfund« – og det må understreges, at kriterierne indeholder et vist mål af subjektivitet og er åbne for diskussion.

Man kan måske opregne to hovedfelter, hvor en person kan have betydning for et fags videnskabelige udvikling og profil – og dermed kvalificere sig til det »videnskabelige samfund«. Det første og vigtigste er skriftlige videnskabelige arbejder, det andet er administrativt og lignende arbejde af betydning for »det videnskabelige samfund«s eksistens og funktion. Hvad skriftlige arbejder angår, kvalificerer ikke hvadsomhelst til medlemskab. Problemet er imidlertid – i lyset af at forskellige forskningstraditioner kan have divergerende opfattelser af begrebet »videnskabelighed« – hvad der kan betegnes som videnskabeligt skriftligt arbejde. Følgende fire genrer har jeg betragtet som uproblematisk i denne sammenhæng: disputats, afhandling i fagvidenskabeligt tidsskrift (for den her behandlede periode vil det primært, men ikke alene, sige Historisk Tidsskrift), anmeldelse sammesteds, og videnskabelig udgivelse af kilder. Dertil kommer så historiske fremstillinger af videnskabeligt tilsnit, og her må der i et vist omfang anlægges et skøn; man kan nok sige, at et viden-

skabeligt apparat (noter) i sig selv kvalificerer, men det er ikke altid tilfældet, ligesåvel som fraværet heraf ikke nødvendigvis er diskvalificerende. Der er tillige foretaget en skelen til forskersamfundets holdning iøvrigt til den pågældende forfatter, men alt i alt er det klart, at der her kommer et vist element af usikkerhed ind.

Et andet diskutabelt felt i denne sammenhæng er lokalhistorisk og personalhistorisk virksomhed. En sådan er ikke i sig selv henregnet til »det videnskabelige samfund«, bl.a. fordi den næppe gjordes det i den faglige selvforståelse i perioden. Men også her er et usikkerhedsmoment.

Hvad »administrativt og lignende arbejde« angår, er følgende felter anset for kvalificerende: redaktør af fagligt tidsskrift, anden form for udgiverarbejde af fagligt/videnskabeligt tilsnit, og fremtrædende arkiv- eller museumsstilling. Især sidstnævnte kan diskuteres, idet det næsten pr. automatik gør hovedparten af arkivarer og museumsfolk til medlemmer af »det videnskabelige samfund«, men i betragtning af deres funktion som vogtere over kildematerialet, uden hvilket ingen videnskabelig historisk forskning i det lange løb kan foregå, er der måske alligevel en vis rimelighed i det.

Endelig kan man sige, at i næsten alle tilfælde er det muligt at bringe mere end et af kriterierne i anvendelse, hvilket naturligvis svækker usikkerhedsmomenterne.

Disse kriterier udelukker således fra »det videnskabelige samfund« den forholdsvis store gruppe, der på skrift beretter om og fortolker fortiden, uden videnskabelige prætentioner, men ikke derfor uden betydning for historisk bevidsthedsdannelse i samfundet. Denne gruppe er der derfor også foretaget en opgørelse over, og for fuldstændighedens skyld også over den gruppe, der (tilsyneladende) aldrig har ytret sig skriftligt om historiske fænomener, men som iøvrigt godt kan have haft betydning for den historiske bevidsthedsdannelse i kraft af f.eks. undervisningsvirksomhed.

På baggrund af disse kriterier får vi da følgende opgørelse:

Tabel 15. Universitetsuddannede historikere og »det videnskabelige samfund« (i %)

	kandidatår		
	1864-1904	1905-24	1925-40
I: »Det videnskabelige samfund«	44	42	30
II: Andre historiske skribenter	23	21	29
III: Uden historisk produktion	34	37	42
Ialt	100	100	100
N	103	90	236

Det relative fald i »det videnskabelige samfund« i den sidste periode er jo bemærkelsesværdig og rejser nogle spørgsmål. Er der grænser for, hvor mange et »videnskabeligt samfund« kan opsuge? Eller var det rigtigt, at to-fagsordningen var en så meget lettere eksamen, at flere end tidligere uden evne for eller interesse i – hvilket jo begge dele er ganske legitimt – videnskabeligt historisk arbejde slap igennem? Her synes at være et felt for nærmere undersøgelser.

En nærmere undersøgelse af de tre gruppers sociale baggrund giver ikke meget fra sig, og jeg skal spare læseren for tabeller her. Dels er tallene så forholdsvis små, at udsving kan være overdimensionerede i de relative tal, og dels ligger tallene iøvrigt ikke bemærkelsesværdigt langt fra de i tabel 7 opstillede fordelinger – gruppe I ligger endda bemærkelsesværdigt tæt på disse tal, bortset fra en lidt større overvægt af børn med fædre i akademisk erhverv.

Et andet spørgsmål er, om det videnskabelige samfund i særlig grad rekruteres fra bestemte socialgrupper eller miljøer. Sammenlignes gruppen »det videnskabelige samfund« med resten er der to markante forskelle: En betydelig større andel af akademikerbørn (35% mod 25% – for perioden 1864-1940) og en mindre andel af børn af overordnede ikke-akademiske funktionærer og tjenestemænd (8% mod 13%); endelig er der også færre børn af arbejdere blandt de »videnskabelige«, men tallene her er små (1% mod 4%).

Ovenstående undersøgelse af en række aspekter ved den sociale gruppe »danske universitetsuddannede historikere« har næppe givet nogle sær-

ligt forbløffende resultater. Vi har fået underbygget, hvad mange af os sikkert havde på fornemmelsen i forvejen, men det skal man selvfølgelig ikke kimse ad. Og vi har i hvert fald fået understreget, hvor forholdsvis lille et miljø danske historikere udgjorde (i hvert fald før uddannelsesekspllosionen i 1960'erne). Vi har derudover muligvis fået nogle ansatser til en socialhistorisk forklaring på miljøets faglige holdninger, og hvis undersøgelsen kan anspore eller provokere til yderligere fordybelse i sociale aspekter ved videnskabelige miljøer og til mere skarpsindige forsøg på at indkredse de fagligt toneangivende grupper har i hvert fald et vigtigt formål være nået.

Litteraturhenvisninger

- Erik Arup: Danmarks Historie III (udg. af Aksel E. Christensen). 1955.
- Leif Christensen & Aage Bøttger Sørensen: De studerendes geografiske og sociale oprindelse. (Institut for organisation og arbejds sociologi, Handelshøjskolen i København). 1966.
- Dansk Historiografisk Projektgruppe: Nyere dansk historieforskning Bd. 1. (Stencileret). 1980.
- Malene Djursaa: DNSAP. Danske nazister 1930-45. I-II. 1981.
- Kr. Erslev: Hr. L. Lund og Professorerne. 1895.
- Erik Jørgen Hansen: De administrerende direktørers sociale oprindelse. *Sociologiske meddelelser*, 9. serie, 2. hft. 1964.
- Thorkil Kjærsgaard: Gårdmandslinien i dansk historieskrivning, *Fortid & Nutid*, 28, 1979, 178-191.
- Svend-Eric Liedman: Motsatsernas spel. Friedrich Engels' filosofi och 1800-talets vetenskap. 1-2. Stockholm 1977.
- Erik Manniche, red.: Social forandring. 1970.
- Jens Chr. Manniche: Den radikale historikertradition. 1981.
- Tom Rishøj: Udviklingen i den sociale mobilitet i det storkøbenhavnske område i perioden 1850-1950. *Sociologiske meddelelser*, 13. serie, 1969.
- P. Sloth Carlsen: En statistisk analyse af jurister og medicinere i Kraks Blå Bog 1970. (»En superherskende klasse«). Mellemskrivelse. (Institut for erhvervs- og samfundsbeskrivelse, Handelshøjskolen i Aarhus). 1974.
- P. Sloth Carlsen: Det danske samfunds udvælgelse af dets ledende personkreds omkring 1970. (Baseret på Kraks Blå Bog 1970). (Institut for erhvervs- og samfundsbeskrivelse, Handelshøjskolen i Aarhus). 1981.
- Annelise Snedevig: Danske lægers sociale og geografiske herkomst, ægteskabsforhold og karrieremønster, 1898-1957. *Sociologiske meddelelser*, 8. serie, 2. hft. 1963.
- Kaare Svalastoga: Prestige, Class and Mobility. 1959.
- Kaare Svalastoga & Preben Wolf: Social rang og mobilitet. 1961 (1. udg.), 1969 (2. udg.)
- Jens Warming: Haandbog i Danmarks Statistik. 1913.

ligt forbløffende resultater. Vi har fået underbygget, hvad mange af os sikkert havde på fornemmelsen i forvejen, men det skal man selvfølgelig ikke kimse ad. Og vi har i hvert fald fået understreget, hvor forholdsvis lille et miljø danske historikere udgjorde (i hvert fald før uddannelsesekspllosionen i 1960'erne). Vi har derudover muligvis fået nogle ansatser til en socialhistorisk forklaring på miljøets faglige holdninger, og hvis undersøgelsen kan anspore eller provokere til yderligere fordybelse i sociale aspekter ved videnskabelige miljøer og til mere skarpsindige forsøg på at indkredse de fagligt toneangivende grupper har i hvert fald et vigtigt formål være nået.

Litteraturhenvisninger

- Erik Arup: Danmarks Historie III (udg. af Aksel E. Christensen). 1955.
- Leif Christensen & Aage Bøttger Sørensen: De studerendes geografiske og sociale oprindelse. (Institut for organisation og arbejds sociologi, Handelshøjskolen i København). 1966.
- Dansk Historiografisk Projektgruppe: Nyere dansk historieforskning Bd. 1. (Stencileret). 1980.
- Malene Djursaa: DNSAP. Danske nazister 1930-45. I-II. 1981.
- Kr. Erslev: Hr. L. Lund og Professorerne. 1895.
- Erik Jørgen Hansen: De administrerende direktørers sociale oprindelse. *Sociologiske meddelelser*, 9. serie, 2. hft. 1964.
- Thorkil Kjærsgaard: Gårdmandslinien i dansk historieskrivning, *Fortid & Nutid*, 28, 1979, 178-191.
- Svend-Eric Liedman: Motsatsernas spel. Friedrich Engels' filosofi och 1800-talets vetenskap. 1-2. Stockholm 1977.
- Erik Manniche, red.: Social forandring. 1970.
- Jens Chr. Manniche: Den radikale historikertradition. 1981.
- Tom Rishøj: Udviklingen i den sociale mobilitet i det storkøbenhavnske område i perioden 1850-1950. *Sociologiske meddelelser*, 13. serie, 1969.
- P. Sloth Carlsen: En statistisk analyse af jurister og medicinere i Kraks Blå Bog 1970. (»En superherskende klasse«). Mellemskrivelse. (Institut for erhvervs- og samfundsbeskrivelse, Handelshøjskolen i Aarhus). 1974.
- P. Sloth Carlsen: Det danske samfunds udvælgelse af dets ledende personkreds omkring 1970. (Baseret på Kraks Blå Bog 1970). (Institut for erhvervs- og samfundsbeskrivelse, Handelshøjskolen i Aarhus). 1981.
- Annelise Snedevig: Danske lægers sociale og geografiske herkomst, ægteskabsforhold og karrieremønster, 1898-1957. *Sociologiske meddelelser*, 8. serie, 2. hft. 1963.
- Kaare Svalastoga: Prestige, Class and Mobility. 1959.
- Kaare Svalastoga & Preben Wolf: Social rang og mobilitet. 1961 (1. udg.), 1969 (2. udg.)
- Jens Warming: Haandbog i Danmarks Statistik. 1913.